

William Beckford. *Een dromer op reis. Een Grand Tour.* Vertaald uit het Engels en ingeleid door Gerlof Janzen. Contact

William Beckford (1760-1844) is vooral bekend geworden door *Vathek*, een grimmig oosters sprookje, waarin een hoogmoedige kalief zijn ziel aan de duivel verkoopt. Hij schreef het in 1782, in 't Frans, en in 1786 werd het tegen zijn zin in een Engelse vertaling gepubliceerd. Beckford was in de achttiende eeuw niet de eerste die voor zijn verhaal een oosters decor uitkoos. Velen waren hem voorgegaan, nadat in het begin van de eeuw een Franse vertaling was verschenen van de vertellingen van Duizend-en-een-nacht. De Oriënt raakte in de mode en verschafte Montesquieu, Diderot en andere *philosophes* een welkome vermomming om hun kritiek op de eigen samenleving aan het oog van de censor te onttrekken.

Bij Beckford ligt dat anders en dat maakt zijn sprookje (waarvan Potgieter in 1837 een eerste Nederlandse vertaling vervaardigde) tot iets bijzonders. Van verlichte kritiek is geen sprake. De Oriënt was voor Beckford geen voorbeeld van vrijheid en tolerantie, dat gunstig afstak bij het religieuze fanatisme en het absolutisme in Europa, maar een exotische wereld van wreedheid en sensualiteit, een kruising tussen een droom en een nachtmerrie, die eerder thuishoort in de Romantiek dan in de eeuw van de Verlichting.

Nog duidelijker zijn de romantische accenten in *Dreams, Waking Thoughts and Incidents*, het verslag van zijn „Grand Tour” over het Europese vasteland, dat Beckford vrijwel gelijktijdig met *Vathek* schreef. Het boek is nu vertaald als *Een dromer op reis*, en die titel geeft precies aan wat er zo romantisch is aan Beckfords verslag. Zijn boek heeft niets van een reisgids. Van de locaties die hij bezocht, in de Lage Landen, Duitsland, Zwitserland en Italië, komt men maar weinig te weten, des te meer van zijn persoonlijke mijmeringen onderweg. Niet de reis, maar de reiziger staat bij Beckford in het middelpunt.

Dreams, Waking Thoughts and Incidents is een monomaan geschrift. Sommige auteurs schrijven reisboeken zonder een stap buiten de deur te hebben gezet, Beckford bereisde half Europa om onderweg alleen zichzelf tegen te komen. Landschappen en stedenschoon, evenals de talloze kunstwerken die hij bezichtigt, dienen vooral als stimulans om zich in de eigen verbeelding te verdiepen, die hem imaginaire vergezichten voorspiegelt van besloten valleien, gelukzalige grotten en Piranesi-achtige kastelen.

Aan Beckfords reis lag een serieus misverstand ten grondslag. In de achttiende eeuw diende een „Grand Tour” ter afsluiting van de opvoeding: jongelieden van gefortuneerde en voorname komaf werden, vergezeld van een *tutor*, een paar maanden lang Europa in gestuurd voordat zij zich in Engeland aan een levenslange carrière als *gentleman* of politicus zouden wijden. Ook Beckfords trip werd verondersteld dit doel te dienen. Hij was de enige - legale - zoon van een steenrijke vader, eigenaar van grote suikerplantages in West-Indië, die tot twee maal toe *Lord Mayor* van Londen was geweest. Zijn moeder (Beckfords vader was al in 1770 overleden) had voor haar zoon een soortgelijke loopbaan op het oog.

Bij Beckfords „Grand Tour” speelde ook nog een ander motief mee. Voor

zijn vertrek had hij een naar de smaak van zijn omgeving wat al te hartstochtelijke belangstelling opgevat voor de 11-jarige William Courtenay, terwijl tegelijkertijd amoureuze betrekkingen waren aangeknoopt met de zes jaar oudere Louisa Pitt-Rivers, de vrouw van een van zijn neven. De kennismaking met Europa was, zo hoopte men, een afdoend middel om zijn zinnen te verzetten. Bij terugkomst kon hij zich dan met onbezwaard gemoed begeven op het pad dat vaders fortuin en reputatie voor hem hadden gebaad.

Het misverstand was dat Beckford er niets voor voelde zijn vader achterna te gaan. Voor politiek had hij nauwelijks belangstelling. „Het nieuws van de wereld raakt mij niet half zozeer als als het getsjilp van een mus of het geritsel van dorre bladeren”, schreef hij aan zijn tekenleraar Alexander Cozens, tot wie ook het in briefvorm gegoten reisverslag was gericht. De dromen onderweg waren niet in de laatste plaats bedoeld als een ontsnapping aan de toekomst die men voor hem had uitgestippeld. En wat de zinnen betreft: die raakten in Venetië opnieuw aan de kook, toen hij daar op een jonge edelman verliefd raakte. Zelfkennis deed hij wel op, want aan het eind van zijn „Grand Tour” kwam hij tot de conclusie in de wereld slechts geschikt te zijn om „wijsjes te componeren, torens te bouwen, tuinen aan te leggen, Japans antiek te verzamelen en een reis naar China of naar de maan te schrijven”.

Toch lukte het hem nog niet meteen de daad bij het woord te voegen. Aanvankelijk schikte hij zich in de wensen van zijn familie. Hij ging akkoord met een door zijn moeder gearrangeerd huwelijk en liet zelfs bijna alle exemplaren van *Dreams, Waking Thoughts en Incidents* onmiddellijk nadat ze waren gedrukt vernietigen - de openbaarmaking van een zo „dromerig” reisboek had men voor de beoogde politieke carrière niet erg opportuun geacht. Het mocht allemaal niet baten. Een schandaal, veroorzaakt door de familie van Courtenay, deed alle goede voornemens in een klap teniet: tijdens een verblijf op Powderham Castle, het landgoed van de Courtenays, zou Beckford op heterdaad zijn betrapt in de slaapkamer van de zoon des huizes. Het schandaal bevestigde de geruchten die reeds over hem de ronde deden en vanaf dat moment gold hij in zijn eigen milieu voorgoed als *persona non grata*.

Alles waar Beckford zijn leven lang van had gedroomd, viel hem nu in de schoot, zij 't met de bittere bijmaak van schande en echec. Met zijn vrouw vluchtte hij naar Europa en na haar dood (zij stierf in 1786 aan kraamvrouwenkoorts) trok hij zich meer en meer terug op het ouderlijke landgoed Fonthill, waar hij bijna twintig jaar besteedde aan het bouwen van Fonthill Abbey, een enorm gotisch gedrocht met een hoge toren, waarin hij zijn rijke collectie schilderijen, boeken en kunstvoorwerpen onderbracht. „Sommige mensen drinken om hun ongeluk te vergeten”, zou hij gezegd hebben, „Ik drink niet, ik bouw”. Omgeven door een metershoge muur, moest Fonthill Abbey een „cathedral dedicated to the arts” worden, zoals zijn biograaf Brian Fothergill schrijft. De kosten bleken echter zo hoog, dat Beckford in 1822 gedwongen was zijn landgoed te verkopen. De rest van zijn lange leven bracht hij als - nog altijd zeer gefortuneerd - excentriekeling door in Bath, waar hij op 2 mei 1844 overleed.

Een sociale outcast bleef hij tot het eind, maar wel smaakte hij het genoeg van de literaire roem, toen hij in 1834 een drastisch herschreven versie publiceerde

van zijn Europese reisverslag onder de titel *Italy; with sketches of Spain and Portugal*. Met name de dromen waren in de herschrijving gesneuveld. En dat is jammer, want zij zijn het die de eerste versie nog altijd de moeite waard maken. Niet de weinig vleierende opmerkingen over Vlamingen en Nederlanders („gezichten die voor een platvis ontierend zouden zijn geweest en keelgeluiden die zelfs een varken versted zouden hebben doen staan") en evenmin de vaak nogal fletse impressies van het Italiaanse landschap en stedenschoon. Interessant wordt Beckfords tekst waar het romantische gemoed de overhand neemt en de lezer een voorproefje krijgt van wat pas veel later in het werk van Baudelaire, Flaubert of Huysmans tot volle bloei zou komen.

Hun estheticisme, hun afkeer van wereldse zaken, hun ambivalente houding tegenover de religie vinden we al in Beckfords reisverslag. Typerend is zijn enthousiasme bij een bezoek aan de Sint-Pieter in Rome, waar hij zich inbeeldt dat de paus hem toestemming had gegeven onder de koepel een eigen „tabernakeltje" op te richten. Andere bezoekers zouden worden buitengesloten en ogenblikkelijk tovert Beckford de Sint-Pieter in gedachten om tot een „imaginair paleis", geïnspireerd door de Chinese keizer Ki: „Ik voor mij zou me het allerliefst, naar zijn voorbeeld, met allen die mij dierbaar zijn laten inmetselen, de loop van de tijd vergeten met een maan om aan mijn bevelen te gehoorzamen en een kunstzon die ik, naar gelieven, kon laten opkomen en ondergaan". Hier lijkt al bijna Huysmans' Des Esseintes aan het woord te zijn.

De droom mondt uit in het verlangen naar een kunstmatig universum, een andere schepping van eigen makelij. Je zou het de uiterste consequentie kunnen noemen van de romantische esthetica, volgens welke de schoonheid niet in de natuur wordt gevonden, maar door de kunstenaar zelf wordt geschapen. In laatste instantie is de kunstenaar de rivaal van God. Vandaar de „satanische" temptatie waaraan zoveel romantici hebben blootgestaan; als Faust hadden zij er hun ziel voor over om de begeerte naar almacht te bevredigen, ook al lukte hun dat in de praktijk slechts op papier.

Beckford kon dank zij zijn rijkdom een stapje verder gaan. Waar hij in *Dreams, Waking Thoughts and Incidents* alleen nog van kon dromen, zou hij later in Fonthill Abbey realiseren: een imaginair paleis dat echt bestond. De toren symboliseerde zijn hoogmoed. Beckford kon er zich, net als kalief Vathek, ver verheven wanen boven de mensheid en dicht bij de sterren. Maar in zijn sprookje (dat Potgieter terecht „eene Oostersche Faustiade" noemde) had hij ook al beschreven waar dat pad naar de sterren eindigde: in de onderaardse verschrikkingen van de hel.

Zo ellendig zou het voor Beckford niet aflopen, wat niet wil zeggen dat de Voorzienigheid de uitdaging helemaal onbeantwoord liet. De verplichte verkoop van Fonthill Abbey in 1822 was al een duidelijke vingerwijzing en na 1825 kon elke twijfel worden uitgesloten, want in dat jaar zakte Beckfords trots, de toren van Fonthill Abbey, roemloos in elkaar. Oorzaak? Het bleek dat men bij de bouw de noodzakelijke fundamenten per ongeluk had vergeten.

(*de Volkskrant*, 29-10-1991)